

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

IUP – vem vinner på det?

Analys av lärares åsikter genom kvalitativa intervjuer

Fredrik Bodin
Lisa Sandkvist

LAU350

Handledare: Carl Olivestam

Rapportnummer: HT06-2611-081

Abstract

Examinationsnivå: C-uppsats 10 p avslutande rapport inom nya Lärarutbildningen i Göteborg

Titel: IUP – vem vinner på det? Analys av lärares åsikter genom kvalitativa intervjuer

Författare: Fredrik Bodin, Lisa Sandkvist

Termin och år: HT-06

Institution: Pedagogik och didaktik

Handledare: Carl Olivestam

Rapportnummer: HT06-2611-081

Nyckelord: IUP, skolledning, metakognition, sociokulturell, arbetslag

Syftet med rapporten är att vi vill analysera lärarnas attityder till arbetet med IUP i skolan genom att undersöka i vad mån intentionerna med och beskrivandet av IUP från statsmaktens sida motsvaras av det som sker i tillämpandet av IUP vid två lokala skolor.

Våra frågeställningar är:

- Hur är lärarnas attityd till statsmaktens uppdrag?
- Vem gynnas av arbetet med IUP, utifrån lärarnas attityder?

Under vårterminen 2006 blev varje svensk grundskola skyldig att ha en skriftlig individuell utvecklingsplan för varje elev, ett s.k. IUP-dokument. För att få reda på lärares attityder kring införandet av IUP har vi intervjuat åtta lärare på två skolor. Vi ville få reda på vem eller vilka aktörer som lärarna anser gynnas av arbetet med de individuella utvecklingsplanerna.

I resultatet framgår tydligt vad lärarna anser om införandet av IUP. Lärarnas gemensamma attityder var att tiden är en av de avgörande faktorerna. Även fungerande arbetslag ansågs av stor vikt för att de individuella utvecklingsplanerna ska verka framåtsyftande. Lärarna ansåg att IUP i dagsläget inte fungerar som det är tänkt. Dock ser lärarna ändå positiv utveckling för alla berörda parter när arbetet väl fungerar. Intervjuresultaten ställdes mot litteraturen i en jämförande analys, vilken vi senare har belyst ur vårt perspektiv i diskussionen.

Förord

Vi, Fredrik Bodin och Lisa Sandkvist blir nu examinerade lärare. Vi har olika erfarenheter och intresseområden i den svenska skolan. Fredrik har kompetens i ämnena matematik och kemi för de äldre åldrarna i grundskolan samt gymnasiet. Lisa har kompetens i ämnet svenska, skolår 1-9 med specialpedagogisk inriktning. Vi är båda uppvuxna i samma kommun utanför Göteborg och har läst nya Lärarprogrammet vid Göteborgs universitet. Vi har tidigare arbetat ihop i en utvecklingsgrupp i vårt gemensamma VFU-område.

Vi har under dessa tio veckor huvudsakligen arbetat gemensamt med litteraturstudier, intervjuer och rapportskrivning. Då inte behov funnits har vi arbetat på enskilt håll. Detta tycker vi har bidragit till en väl sammanhållen rapport där största vikt lagts vid analys och diskussion.

Innehållsförteckning

Inledning.....	7
Syfte och frågeställningar.....	7
Bakgrund.....	8
Riktlinjer från statsmakten.....	8
Skolverket.....	8
Regeringen.....	10
Utbildningsdepartementet.....	10
Läroplanen.....	11
Tidigare forskning.....	11
Värdegrund.....	14
Metod.....	16
Varför intervjumetod?.....	16
Skolor och urval av undersökningsgrupp.....	17
Skola 1.....	17
Skola 2.....	17
Val av intervjupersoner.....	18
Tillvägagångssätt och genomförande av intervjuerna.....	18
De intervjuade personernas förarbete.....	19
Resultat.....	20
Skola 1.....	20
Skola 2.....	21
Likheter och skillnader.....	22
Analys.....	24
Vad innebär gynnas?.....	24
Statmaktens intentioner.....	24
Läroplanen (Lpo 94) om IUP.....	25
IUP kontra det sociokulturella perspektivet.....	25
Formativ bedömning – en förutsättning för IUP.....	26
Varför tycker lärarna som de gör?.....	26
Tiden, ett problem?.....	27
Arbetslagets betydelse.....	27
Diskussion.....	30
Vem gynnas av en individuell utvecklingsplan?.....	30
Skolledningen en avgörande länk i en fungerande verksamhet?.....	30
Vikten av ett fungerande arbetslag.....	31
Litteratur om IUP.....	32
Metakognition, en form av självkänedom?.....	32
IUP – kontrollinstrument?.....	33
Samhället i skolan eller skolan i samhället.....	33
Varför tycker vi som vi gör?.....	34
Vem anser vi gynnas av IUP?.....	34
Självkritik.....	36
Reliabilitet.....	36
Validitet.....	36
Vidare forskning.....	36
Referenser.....	37
Bilagor.....	38

Inledning

Under vårterminen 2006 blev varje svensk skola skyldig att ha en skriftlig individuell utvecklingsplan för varje elev, IUP. Vi har valt att intervjua åtta lärare för att få inblick i hur de har tagit till sig regeringsuppdraget samt hur de tillämpar IUP:n i praktiken. Vi anser detta intressant för oss med tanke på det sociokulturella synsättet i skolan där individen lär sig i samspel med andra och samtidigt utvecklar individuellt uppsatta mål med hjälp av en egen utvecklingsplan. Snart blir vi examinerade lärare och anser detta vara en viktig del att ha kunskap om.

Att få inblick i sitt eget lärande är det skrämmande eller fascinerande? När är man tillräckligt mogen för att kunna skapa egna framåtsyftande arbetsuppgifter som skapar framgång i skolans kunskapsmål? För vem arbetar lärarna utifrån IUP? Är det för eleverna? Är det kanske för att få struktur på sitt eget arbete med alla olika människor de möter dagligen, eller är det för att skapa metakognition (insikten i det egna lärandet) och ansvarstagande hos eleven? Vems är ansvaret att uppdragen från statsmakten genomförs? Vi hade många frågor utan något svar när vi startade upp det här arbetet. Några frågor har vi fått svar på medan några fortfarande är obesvarade. Dock har vårt perspektiv förändrats och utvecklats.

Syfte och frågeställningar

Vi vill analysera arbetet med IUP i skolan genom att undersöka i vad mån intentionerna med och beskrivandet av IUP från statsmaktens sida motsvaras av det som sker i tillämpandet av IUP vid två lokala skolor.

Våra frågeställningar är:

- Hur är lärarnas attityd till statsmaktens uppdrag?
- Vem gynnas av arbetet med IUP, utifrån lärarnas attityder?

Bakgrund

Den individuella utvecklingsplanen är ett resultat av de många diskussioner och debatter som förts de senaste åren kring elever som inte lyckats uppnå de nationella målen i kärnämnen engelska, svenska och matematik i den svenska grundskolan. Den individuella utvecklingsplanen ska syfta till att bli ett praktiskt redskap för att främja och stödja elevens fortsatta utveckling och lärande. Vid varje utvecklingssamtal bör eleven stärkas till att i samtal med lärare, i vårdnadshavarens närvaro, skapa nya mål som främjar utvecklingen mot de nationella målen. Den individuella utvecklingsplanen är en offentlig handling och ska inte innehålla känsliga uppgifter om eleven, däremot bör man skriva om det finns behov av åtgärdsprogram. Noterar man inte i den individuella utvecklingsplanen att det skrivits åtgärdsprogram kan den informationen försvinna i överlämnandet mellan olika stadier och skolår eller vid eventuellt lärarbyte. Intentionerna är att den individuella utvecklingsplanen ska främja eleven.

För att förstå bakgrunden till införandet av de obligatoriska individuella utvecklingsplanerna i den svenska grundskolan krävs en förståelse för vilken syn på utveckling som är rådande. Då just denna syn på barns och ungdomars lärande är avgörande för hur hela utbildningsverksamheten organiseras genomsyrar den även arbetet i och med de individuella utvecklingsplanerna.

Så länge utbildning och lärande existerat i den institutionella form vi idag ser i skolan har teorier om hur just lärande och utveckling formar våra unga varit uppe för diskussion. De som haft åsikter och synpunkter i frågan har haft vitt skilda professioner. Några av dem helt utan ambitioner att få så stor inverkan på det pedagogiska arbetet världen över, som de senare visat sig få. De olika teorierna har under skolans utveckling fått stort utrymme eller helt dominerat. Detta för att sedan utkonkurreras av en ny, om än inte rent historiskt så åtminstone utbildningshistoriskt. Till exempel Copernicus teorier om utveckling, Platon, Rousseau, Behaviorismen, Piagets syn på utveckling och det nu rådande sociokulturella perspektivet. Då vårt arbete med IUP är ett nytt påfund rotat i en skola förankrad i just den sociokulturella teorin har vi valt att se med enbart dessa glasögon. Inte för detta har vi förringat betydelsen av och påverkan från de tidigare tänkarna, men givit dem betydligt mindre utrymme. Även inom vårt utvecklingsteoretiska område har vi varit tvungna till avgränsningar. Detta genom att nästintill uteslutande behandla grundaren/upphovsmakaren till teorin om det sociokulturella perspektivet, Lev Vygotskij. (Säljö 2000) Detta då hans samtida och efterföljande forskare, främst Dewey och Mead med sin pragmatism, rör sig inom samma teoretiska ram.

Under vårt arbete har vi tagit del av andra examensarbeten för att få hjälp att skapa idéer till bra struktur och god litteratur i ämnet. De här rapporterna har berört eller åtminstone tangerat vårt ämnesområde. (Bergström och Bohm 2006, Börjesson 2006, Hansson och Ludvigsson 2006, Holst 2005)

Riktlinjer från statsmakten

Skolverket

Skolverket gav ut en broschyr hösten 2005, Allmänna råd och kommentarer – individuella utvecklingsplanen. Den utgår ifrån § 2 i kapitel 7.

Läraren skall fortlöpande informera eleven och elevens vårdnadshavare om elevens skolgång/.../Vid utvecklingssamtal ska läraren i en framåtsyftande individuell utvecklingsplan skriftligt sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven skall nå målen och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen och kursplanen. (Utbildningsdepartementet)

Allmänna råd (Skolverket 2005) ska främst ses som ett stöd för hur skolorna kan arbeta och utforma den lokala skolans egen IUP. Varje skola kan själva utforma ett IUP-dokument som personalen på skolan anser passar eleverna, personalen och skolans profil. Allmänna råd (Skolverket 2005) skriver också att individuell utvecklingsplan bör vara likvärdig för skolor över hela landet. Dokumentet kan utformas helt fritt så länge de fem främsta punkterna blir behandlade. Skolverket som statlig verkställande myndighet skriver i Allmänna råd (2005) att den individuella utvecklingsplanen är framåtsyftande och bör:

- ge eleven ökad kunskap om och inflytande över det egna lärandet och den egna utvecklingen
- ge eleven ökad möjlighet att ta ansvar för och påverka sina studier
- konkret beskriva vilka insatser som bör vidtas för att eleven ska utvecklas i riktning mot målen
- stärka elevens och vårdnadshavarens delaktighet i den individuella planeringen
- skapa kontinuitet vid byten av lärare, grupp och skola (sid.13 Skolverket)

Enligt de Allmänna råden (Skolverket 2005) ska den individuella utvecklingsplanen ge stöd åt eleven att se och utvärdera och ansvara för sin egen utveckling. Det poängteras också att individanpassad skola inte är samma sak som enskilt arbete utan att lärande och utveckling sker i kommunikation och samspel med andra. Allmänna råd (Skolverket 2005) är uppdelad i tre olika delar vilka behandlar syftet, innehållet och utgångspunkter med och för individuell utvecklingsplan. Enligt Allmänna råd (Skolverket 2005) är dokumentationen en förutsättning för att synliggöra elevens lärande. Det kan vara dokumentation i form av portfolio, loggbok elevens självutvärdering eller lärarens egna anteckningar. Dokumentation syftar till att ge eleven bästa möjliga stöd att nå målen utifrån sina egna förutsättningar. Det skapas en tydlig bild för elevens lärande och framsteg vilket i sig kan skapa ökad motivation och vilja att utvecklas.

I de fall där eleven inte uppnår de nationella målen skrivs ett åtgärdsprogram. Skolverket (2005) skriver att åtgärdsprogrammet kan upprättas när som helst under året. Det är av största vikt att de som skriver åtgärdsprogram kartlägger och analyserar elevens skolsituation, det kan vara olika faktorer som spelar in för att eleven t.ex. ej uppnått de nationella målen. Det är viktigt att elev och vårdnadshavare får det stöd som de behöver vilket visar sig positivt, om det har skett en grundläggande kartläggning och analys av skolsituationen.

Läraren ansvarar för att utvecklingsplanen tas fram i samverkan med elev och vårdnadshavare. Med hjälp av denna kan läraren, som representant för arbetslaget, tillsammans med eleven och vårdnadshavaren komma överens om mål och insatser, så att eleven utvecklas i riktning mot de mål att sträva mot som är formulerade i läroplanen och kursplanerna. /.../ Eleven ska ses som en aktör med egen vilja och kapacitet att lära och hennes/hans motivation och lust att gå vidare i sitt lärande ska uppmuntras och stärkas. (Skolverkets allmänna råd sid.13)

Dokumentationen av elevens framsteg ger vårdnadshavaren en större inblick i sitt barns utveckling. Det står i allmänna råd (Skolverket 2005) att den individuella utvecklingsplanen ska främja elevens och föräldrars delaktighet i skolan. Skolverket menar att delaktigheten främjas i samtalet, där det bör föras en dialog mellan de tre parterna om hur vida framtida arbete ska stödja elevens utveckling. Eleven ska ses som en medaktör med starkt inflytande, och ta ansvar för sitt lärande. Eleven ska även bli motiverad till att lära sig och utvecklas.

Regeringen

Regeringen skriver följande i en rapport från 2001/02:188 till riksdagen:

En utbildning av hög kvalitet kännetecknas av att varje elev känner till och förstår målen med sin utbildning. I en sådan utbildning arbetar lärarna och eleverna tillsammans för att utforma elevens väg mot de nationella målen. Hur kunskapsutvecklingen ser ut och vilka insatser som behövs utvärderas sedan löpande av lärare och elev i dialog med föräldrarna. Därför finns skäl att i grundskolan och motsvarande skolformer ytterligare utveckla formerna för information om insatser i skolan och vad eleven behöver göra för att uppnå målen.

Utbildningsdepartementet

Utbildningsdepartementet anlidade en expertgrupp som 2001 skrev rapporten Elevens framgång – skolans ansvar. Där har gruppen besökt skolor i Sverige för att se hur skolan och personalen genomför det särskilda stödet för den enskilda eleven. Det särskilda stödet är främst de åtgärder som tillämpas för barn i behov av särskilt stöd, då det skapats svårigheter att nå kursmålen, främst i kärnämnen. Gruppen belyser också att rätten till stöd är ovillkorlig men precis som broschyren från Skolverket om allmänna råd och rekommendationer ges inga konkreta angivelser hur stödet ska utformas. Expertgruppen anser det viktigt att stödet till den enskilda eleven bör sättas in tidigt vilket förutsätter en långsiktig planering i kommunen. Tillämpandet av stödåtgärderna på skolorna skiljer sig enligt expertgruppen åt. Det finns skolor som tar ut de elever som är i behov av särskilt stöd och startar en liten grupp samtidigt som det finns skolor som anammat det inkluderande arbets sättet med elever som får enskilt stöd i den stora gruppen. Samtidigt som det finns skolor som förespråkar en blandning av de båda metoderna beroende på vad eleverna har för behov. På dessa skolor hävdar expertgruppen att det inte är eleven som är orsaken till ej uppnådda mål. När upptäckten görs att det behövs stödåtgärder vill dessa skolor att en analys av miljön runt eleven bör göras. Det är viktigt för både personal och vårdnadshavare att läsa och begrunda utredningar om barnen och elevernas närmiljö. De menar att skolans personal oftast inte anser att det är på grund av lärarna som problem för eleverna uppstår. Det är viktigt att analysera sig själv och sin egen position som lärare menar gruppen för att lättare utvecklas i sitt arbete.

Gruppen belyser också arbetet i arbetslaget. Personalen i arbetslaget ska se elevernas olika förutsättningar så som olikheter i social bakgrund, olika erfarenheter, kunskaper och begåvningsmässiga olikheter som en viktig utmaning. För att lyckas fylla alla elevers behov krävs ett väl fungerande samarbete i arbetslaget där planering och gemensamma metoder blir avgörande för den enskilde elevens framgång. Expertgruppen såg ett mönster på de skolor som de besökte, vilket innebar att där samarbetsarenor så som forum för diskussion och planering samt utbyte av erfarenheter och kunskaper hade skapats också blev arenor där goda förutsättningar för att eleverna lättare lyckas nå utbildningsmålen bildades. Expertgruppen hävdar också att genom en god samarbetsarena skapas också en betydande flexibilitet och samverkan i arbetslagen. Men för att verkligen lyckas med detta krävs att skolans personal har en gemensam utgångspunkt vad gäller förutsättningarna för elevernas lärande.

När det gäller mål att uppnå säger undersökningen att målen måste vara realistiska samt att de bör vara kända för dem som ska förverkliga dem. På skolorna måste det också finnas materiella och personella förutsättningar hävdar expertgruppen. Det är också av största vikt att eleven själv ges tid till självutvärdering och reflektion av sin situation.

Läroplanen

Läroplanen (Lpo 94) framhåller att varje elev själv ska vara delaktig i sin utbildning och påverka de yttre faktorerna så att de själva får möjlighet att ta ansvar för att stärka den sociala och kunskapsmässiga utvecklingen. Under mål att sträva efter kan läsas att eleven själv ska ta ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö. Skolan ska sträva efter att varje elev har möjlighet att inhämta tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att kunna granska och ta ställning i frågor som rör elevens egen framtid. Eleven ska själv kunna bedöma sina resultat och se sin egen prestation i jämförelse med andras utifrån sina egna prestationer.

Tidigare forskning

Roger Säljö (2000) ger i "Lärande i praktiken ett sociokulturellt perspektiv" en detaljerad genomgång av den nuvarande i huvudsak rådande kunskapssyn som genomsyrar den svenska skolan och dess arbetssätt. Grundade i den ryska psykologen Lev Vygotskijs teorier belyser han grundfundamenten i vad som kommit att kallas det sociokulturella perspektivet (även *kulturpsykologiskt, socialkognitivistiskt*). (Säljö 2000) En kunskapssyn vars huvuddrag är antagandet att lärande och utveckling hos den enskilda individen inte kan begränsas till enbart denne, avskild från sin omgivning. Tvärtemot är alla människor en produkt av den omgivning och den kultur de befinner sig i. Men även att de är med och skapar denna kultur. En oavhängig symbios som inverkar på allt lärande, inte enbart i en institutionell miljö som skolan. Biologins betydelse kontra de hjälpmedel den moderna människan kommit att använda sig av diskuteras utifrån den utveckling som möjliggjort de enorma framsteg människa gjort jämfört med närbesläktade arter.

Säljö (2000) skriver att den mänskliga biologin är nära besläktad med flertalet andra däggdjur, då framförallt humanoiderna, som inte skiljer sig märkbart från våra förfäders. Ändå är vi rent kunskapsmässigt betydligt mer sofistikerade. Detta förklarar Säljö (2000) med människors fallenhet att använda, men främst skapa, verktyg med ett syfte att uppnå inte bara ett direkt utan även avlägset uppsatta mål. Det främsta och mest inflytelserika verktyget i modern tid hävdar han med stöd av Bakhtin, är språket. (Säljö 2000) Detta som i största avseende är socialt förankrat och styr våra agerande samtidigt som det är av oss skapat. Vi är språket och språket är vi.

Olika slag av kunskap och lärande, socialt och enskilt, behandlas i texten. Även om allt vi lär beror och påverkas av den kultur vi lever i finns individuell kunskap och utveckling. Denna sociala och individuella utveckling åsyftas genom det inter- och intrasociala samtalet.

I ett sociokulturellt perspektiv betonas släktskapet mellan tänkande och kommunikation. Det är genom deltagande i kommunikation som individen möter och kan ta till sig nya sätt att tänka, resonera och handla. (sid.115 Säljö 2000)

Att individen i interaktion med en kunnig omgivning förmedlas kunskap men först i det inre samtalet utvecklar förtrogenhet med dessa. Denna kunskapsprocess ses inte heller ha någon ände. Det talas om det livslånga lärandet, i meningen att det aldrig upphör, vare sig i mängd eller i kvalitet. Inte heller att det finns några begränsningar för ett sådant livslångt lärande.

Vilken kultur vi tillhör avgör även hur vi uppfattar och belyser ett och samma fenomen på olika sätt. Inte bara vad som anses viktigt att lära, utan även hur och varför man skall lära det. En liknande jämförelse görs även mellan det institutionella lärandet och det vardagliga lärandet, av Säljö (2000) kallade verksamhetssystem (efter Leontiev). Den huvudsakliga

skillnaden dessa system emellan hävdas vara den språkliga tradition, och då främst den skriftspråkliga, som skolan till skillnad från andra verksamheter vilar på. Att i artefakter kunna ingjuta kunskap för tidsberoende inläring ges som förklaring och orsak till varför en skola är nödvändig och har bidragit till våra stora kunskapsmässiga framsteg. Däremot hävdar Säljö att det aldrig någonsin kommer:

/... att skapas en slutgiltig teknisk lösning i form av undervisningsmetoder eller teknologier som på ett mirakulöst sätt automatiserar dessa processer. Hur människor lär kan aldrig reduceras till en fråga om enbart teknik och metod, vilket det ibland finns en tendens att göra särskilt inom skola och utbildning. Inte ens den mest kraftfulla informationsteknologi löser lärandets problem, den ändrar bara dess villkor. (sid.12 Säljö 2000)

Ingrid Pramling Samuelsson (2006) skriver att IUP är ett nytt begrepp, däremot har fenomenet att observera och dokumentera barn alltid funnits. Enligt Pramling (2006) är att på det sätt lärare dokumenterar också speglar barngruppen. Hon betonar att när lärare fokuserar på utvärdering ökar också kraven på eleverna eller barnen i gruppen. Pramling skriver (2006) att dokumentera och följa barns utveckling är avgörande för att lärarna ska kunna följa utvecklingen av verksamheten, men hon poängterar också att det inte finns en universalmetod. Hon ger förslag på att man kan följa ett visst tema för att kunna ge barnets komplexa lärande en rättvis utveckling. Hon säger också att man kanske ska följa olika barn på olika sätt utifrån barnens olika karaktärsdrag. Pramling (2006) anser det viktigt att dokumentera kontinuerligt genom att skriva ner barnets egen berättelse eller annan typ av skapande. Det viktiga är att barnets utveckling dokumenteras på ett sätt som främjar barns intresse och lärande.

Black & Wiliam (1998) samt Boistrup (2005) behandlar området formativ bedömning (alt. formativ utvärdering). Formativ bedömning ses av samtliga författare som ett arbetssätt avsett för den nya, målinriktade skolan och dess konsekvenser. Till skillnad från den hittills dominerande summativa bedömning som bottnar i en summering av vad eleven förstått fram till en viss punkt, ska formativ bedömning istället vara av ett mer diagnostiserande och insiktsfullt slag.

Formativ bedömning ses som ett verktyg, att av såväl läraren som eleven själv analysera och utvärdera elevens progression fortlöpande. Genom att verka framåtsyftande i ett par inte allt för högt satta, skriftligt dokumenterade, mål ska eleven ta ansvaret för och synliggöra sin egen utveckling. En förutsättning för att det ska fungera är att eleven själv förstår och sätter upp sina mål som de skall arbeta mot. Dessa mål och elevens framsteg och förväntade arbetsinsatser kommuniceras och kanske främst diskuteras, dels med läraren dels inom eleven själv.

Detta medför att det tillämpade arbetet med formativ bedömning är totalt väsensskilt från tidigare summativa metoder. Genom att fortlöpande ha tester och diagnostiserande prov blir provsituationen en del av lärandet, en metod, istället för att verka som en ändhållplats där det är upp till eleven att bevisa vad den dittills lärt sig. Kunskap som sedan lätt kan falla i glömska som något redan avklarat. Med formativ bedömning når man istället för *lära-för-stunden-kunskaper*, djupa och insiktsfulla sådana genom ständigt reviderande av målen och omfördelning av resurser där de behövs och gör som mest nytta.

Då elever riktar in sitt lärande i enlighet med vilket innehåll bedömningen fokuserar på och hur den görs. Den ämnessyn som bedömningen speglar kommer därmed att ha stark påverkan på elevernas syn på ämnet. Vill vi att alla elever ska kunna undersöka, analysera, resonera och tolka måste vår bedömning spegla detta.” (sid.112 Boistrup 2005)

Detta sätt att utforma arbetet har enligt Black & William (1998) och Boistrup (2005) författarna även visats gynna svagpresterande elever i större utsträckning än resterande grupper av elever. Formativ bedömning fungerar alltså som en utjämnande faktor utan att för den delen inverka negativt på de hög- eller normalpresterande eleverna.

Ann Ahlberg, professor i specialpedagogik vid Göteborgs universitet samt Högskolan i Jönköping, har skrivit boken *Lärande och delaktighet* från 2001. Hon behandlar problematiken kring frågorna, hur man som lärare kan möta elevers olikheter i skolan samt hur få varje elev att känna delaktighet och tilltro till sin egen förmåga och lust att lära. Ahlberg (2001) behandlar dessa frågor utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv på undervisning och lärande. Boken har ett genomgående tema som grundar sig i vilket sätt skolans styrdokument får genomslagskraft i det dagliga arbetet. Ahlberg (2001) behandlar också relationer och den kommunikation som förekommer mellan skilda aktörer i skolans verksamhet samt dess olika ansvarsområden. I texten beskrivs skolans krav och de villkor som ges för att lära med särskilt fokus på lärande och undervisning i matematik. Den pedagogiska utmaningen skildras utifrån det dagliga arbetet som att skapa ökat lärande och delaktighet för alla elever.

Ahlberg (2001) skriver om teorier om lärande och undervisning främst i matematik, fortfarande ur ett specialpedagogiskt perspektiv. Hon skriver att ämneskunskaper och didaktisk medvetenhet samt förståelsen hur människor lär är avgörande för att kunna skapa de optimala möjligheterna för lärande och deltagande. Ahlberg (2001) fortsätter och beskriver hur man som lärare kan gå tillväga för att lyckas nå alla elever och skapa delaktighet och förståelse hos eleverna så att de får insyn i sitt eget lärande. Hon skriver att arbetslaget är en viktig del i arbetet, samarbetet mellan olika aktörer. Arbetslaget är en viktig del som måste fungera även samarbetet i laget samt arbetslagets samarbete med specialpedagog, skolans ledning och elevernas föräldrar. Hon belyser också vikten av kartläggning och analys av enskilda elevers sociala och kunskapsmässiga utveckling, upprättandet av individuella utvecklingsplaner och åtgärdsprogram samt skapa långsiktiga mål och avslutar med utvärdering och uppföljning. Ahlberg (2001) menar att eftersom läraryrket är mycket komplext finns det oftast inte ett sätt att möta elevers svårigheter, utan många olika. Hon menar att man kommer fram till olika sätt att tillmötesgå olika elevers behov genom kommunikation och samskapande med sina kollegor. Ahlberg (2001) behandlar även vikten av skolans organisation och styrning. Hon menar att en klar styrning:

skapar de strukturella villkoren för skolans verksamhet och ger ramarna för hur undervisningen organiseras på en skola. (sid 147 Ahlberg 2001)

För att skapa en gemensam inriktning och flexibilitet i arbetet med elever i behov av särskilt stöd belyser Ahlberg (2001) vikten av kommunikation och samarbete. Hon vill att lärarna ska utgå från elevers erfarenheter och förutsättningar för att skapa en god lärandemiljö.

Sammanfattningsvis vill Ann Ahlberg (2001) visa att det finns många olika sätt att möta elever i behov av särskilt stöd. Mångfalden berikar lärarens arbete i struktur, organisation och samarbete. Samt av en tydlig kartläggning och uppföljning kan detta stimulera olika elevers lärande.

Värdegrund

Kennert Orlenius har författat boken ”Värdegrunden – finns den?”. Han ifrågasätter om det i vårt postmoderna samhälle kan finnas en gemensam värdegrund i skola och samhälle? Han undrar om det är möjligt att ha en gemensam värdegrund med alla olika människor med deras olika erfarenheter och upplevelser. Framförallt vad är grundläggande värden? Han belyser begreppen etik och värden och ser hur dessa kan komma till uttryck i skolan. I ett stycke behandlar han just fenomenet sociokulturellt perspektiv och börjar med ett citat av Vygotskij som lyder:

Lärandet sker inte i ett vakuum utan är alltid beroende av sitt sammanhang. (sid. 216 Orlenius 2001)

Orlenius (2001) skriver att lärandet sker i samspelet med omgivningen. Eleverna lär sig att förstå vad det är läraren vill höra, samt att eleverna lär sig de underförstådda koderna för lärandet. Han ser på det sociokulturella lärandet som om att eleverna lär sig kortsiktigt mer än långsiktigt för livet. Genom att delta praktiskt lär sig barn och ungdomar normer och regler. Det är av största betydelse att man lägger vikt vid kommunikationen främst mellan elev och lärare. Enligt Orlenius (2001) är det den vuxne som i samspel med eleven kan utveckla och inspirera samt utmana till ökad utveckling av dennes kunskaper. Även skolmiljön är viktig i det individuella lärandet genom att man i samspel med andra, genom att delta i den sociala praktiken kan skapa sammanhang i utveckling.

Metod

Varför intervjumetod?

Enligt Staffan Stukat (2005), verksam vid Göteborgs Universitet, är intervjun en av de viktigaste och vanligaste arbetsredskapen inom utbildningsvetenskap. Vårt syfte med arbetet var att ta reda på lärares attityder kring arbetet med IUP. Vi ansåg att intervju i samtalsform lämpade sig bäst för vårt ändamål. Vårt mål med intervjun var att vi skulle försöka skapa en dialog mellan oss och personen som vi intervjuade. Känslan av förhör ville vi alltså ta bort. Eftersom vi tänkt använda oss av inspelningsutrustning förstod vi att det kanske inte skulle bli den avslappnade atmosfär som vi eftersträvade.

Stukat (2005) beskriver den *ostrukturerade intervjun* likt ett samtal. Intervjuaren vet vilket huvudsyfte mötet ska ha och ställer frågor i den ordning som situationen tillåter. Oftast har intervjuaren ett frågeformulär eller checklista framför sig och ställer huvudfrågorna på samma sätt till alla de som blir intervjuade, däremot kan följdfrågorna variera, beroende på vad som sägs i mötet. Stukat (2005) skriver att i de situationer där följdfrågor uppstår skapas en dialog och ett utbyte där så fullständig information som möjligt ges till dem som intervjuar. Den här metodiken ger möjlighet att komma längre och nå djupare i ämnet vilket Stukat (2005) hävdar även kan kallas semistrukturerad eller halvstrukturerad intervju.

Oftast sker dokumentationen av ostrukturerade intervjuer med hjälp av bandspelare. Intervjuaren väljer själv hur redovisningen av samtalet ska se ut. Det vanligaste sättet är att skriva ut intervjun i sin helhet, med skratt, pauser och tvekan. Att skriva ut intervjuerna i pappersform tar mycket tid och ger stort utrymme i en rapport.

Kvale (1997) hävdar att forskningsintervjun betraktas som en specifik professionell form av samtalsteknik. Han fortsätter sitt resonemang genom att samtalet kan uppfattas som kunskapsteoretiskt, som ett grundläggande koncept att vinna kunskap. Kvale refererar till Richard Rorty filosof i postmodernismens tankar som menar att kunskap frambringas genom samtal mellan människor. Enligt Kvale (1997) är det viktigt att inför en intervju arbeta utifrån tre huvudfrågor, *Vad?*, *Varför?*, *Hur?*, *Vad*, för att få förkunskaper i ämnet man vill intervju om. *Varför*, behandlar utformningen av syftet för intervjun och *Hur*, för vilket val av intervjumetod du bör välja för att få bästa information. Kvale (1997) hävdar att när man vill ta reda på något om en människas inre tankar är intervjun att föredra, på grund av att i en intervju skapas en dialog där den intervjuade talar utifrån sin egen livsvärld, ur ett eget perspektiv.

För att intervjuerna ska bli så innehållsrika med så hög kvalitet som möjligt hävdar Kvale (1997) att det är viktigt att intervjuaren har läst in sig på ämnet och även gjort en eller flera försöksintervjuer.

I boken "Det personliga samtalet" (2000) skriver Damgaard och Norrelykke utifrån olika teoretiska riktningar. De skriver att det är viktigt att under ett samtal finna en infallsvinkel till samtalet som passar både samtalspartnerna och syftet med samtalet. Damgaard och Norrelykke (2000) hävdar att båda parter, utifrån att samtalspartnerna är jämbördiga, bidrar till samtalet med olika kunskaper, erfarenheter och upplevelser. Men i samtalsprocessen smälter dessa olikheter samman till ny kunskap som är annorlunda och större än den kunskap som var och en bidrog med när dialogen startade. Den nya kunskap som då uppstår har de valt

att kalla ”merkunskap”, och skriver att det kan vara en aktiv början på utveckling hos båda parter.

Vi har valt att göra en ostrukturerad intervju med en stark vilja för att skapa ett samtal, en dialog med den person som vi kommer att intervjua. Vi vill eftersträva en atmosfär där vi som intervjuare och den som intervjuas blir jämbördiga och kan föra en dialog utan att den som blir intervjuad känner sig förhörd. Den som blir intervjuad kommer att berätta om sina kunskaper och arbetsmetoder utifrån sig själv och sina egna erfarenheter.

Skolor och urval av undersökningsgrupp

Vi har valt två skolor i samma kommun. Det är två olika skolor styrda av samma kommunala skolnämnd i en förort till en större stad i Sverige. Skolorna har två skilda upptagningsområden, det valet gjorde vi för att vi trodde att vi skulle få en bredare insyn i olika arbetssätt och elevbehov. Vi har tidigare kännedom och förkunskap om att upptagningsområdena ser olika ut. Vi har döpt skolorna till skola 1 och skola 2.

Skola 1

Skolan har ett upptagningsområde i övre medelklass där 98 % är av svensk bakgrund. (Lärare på skola 1) Generellt sett är föräldrarnas krav på skolan att eleverna ska gå ut med så pass bra betyg att betygen inte ska spela in när valet av framtida utbildning ska göras. (Lärare på skola 1) På skolan går det barn mellan 6 och 16 år. Det finns ingen uttalad profil så som musik eller idrott, inte heller några övergripande visioner uppsatta av ledningen.

På skolan har man en IUP-grupp som har tagit del av information och förvaltat regeringsuppdraget utifrån sin tolkning och erfarenhet. På skolan har man ett dokument som visar elevens utveckling över tid. Det är främst elever och lärare som fyller i formuläret. Föräldrarna är delaktiga i utvecklingssamtalet samt uppföljning och utvärdering av sitt barns uppnåendemål. För att lätt kunna arbeta med de uppsatta målen i elevernas IUP-dokument har man lagt in speciella målpass på schemat. Under målpassen ska eleven arbeta med uppgifter som främjar elevens utveckling och gör att eleven närmar sig sina mål. Arbetsuppgifterna ska eleven själv planera in i början av veckan då planeringstid ges. Skolan mailar också varje vecka ett planeringsschema till varje föräldrapar där alla läxor och övriga händelser står. De personer som vi intervjuade, förutom vår försöksperson, examinerades för mindre än fem år sedan. Två stycken har arbetat med portfolio och anser att det arbetssättet är lättare än IUP, medan en lärare påpekade att det kunde vara bra att binda samman de två olika dokumentationssätten, ett teoretiskt och ett som visar på vad som utvecklats praktiskt. Ingen av de fyra lärarna har speciellt mycket lektionstid i sin klass vilket de ser som negativt. För att de skapar svårigheter att förstå vad eleverna befinner sig och behöver hjälp med.

På skolan arbetar man med målpass, alltså en 80-minuterslektion i veckan. På dessa pass skall eleverna arbeta med mål i sin IUP, uppsatta på föregående utvecklingssamtal eller mentorsträff.

Skola 2

Skolan har ett upptagningsområde i lägre medelklass samt medelklass där 40 % av eleverna har annan etnisk bakgrund än svensk. Föräldraengagemanget skiljer sig generellt åt på de olika skolorna. Föräldrarnas krav på skolan är att personalen ska skapa goda samhällsmedborgare och främst arbeta med de sociala målen samt skapa förutsättningar att bli godkända i kärnämnen. (Lärare på skola 2) Skolan har barn mellan 6 och 16 år och har tre

olika profiler som föräldrar och barn får välja redan från förskoleklass. Det är ute-spåret, Montessori-spåret och språk-spåret.

På den här skolan har man ett formulär där eleven fyller i sin syn på sitt eget lärande. Till skillnad från skola 1 är det inte läraren som fyller i formuläret utan föräldern. Anledningen till detta är att de tidigare hade tre kolumner en för lärare, elev och förälder. När läraren hade fyllt i formuläret och skickat hem det blev föräldrarna påverkades av vad läraren hade skrivit och skrev oftast samma sak som läraren redan skrivit. Vi samtalade med tre lärare i skolår 6 (så 6). På skolan har de tre olika profiler och vi samtalade med en lärare från varje profil.

Val av intervju personer

På skola 1 finns det tre klasser i så 6. Lisa har varit i en av sjätteklasserna under hennes verksamhetsförlagda utbildning och varit med om hur det lärarlaget arbetat med IUP. Därför blev valet att intervjua mentorer i så 6 naturligt. Även våra utbildningars skilda målgrupper möts i så 6. Varje klass har två mentorer var. Den klassen som Lisa var i hade också två mentorer. Den ena var dessvärre sjukskriven under intervjutillfällena. Därför valde vi vår försöksperson utifrån att hon var ensam kvar. Vi fick ett bra samtal med vår försöksperson och har valt att använda även det samtalet i vår rapport. Dels på grund av att den här läraren är med i utvecklingsgruppen av IUP-dokumentet på skolan och dels för att läraren kunde berätta hur de arbetar med materialet i klassrummet. Vi intervjuade de övriga fyra mentorerna i arbetslaget om IUP. Det skedde inget slumpmässigt urval, vi valde dem just för att de är mentorer i så 6. Eftersom alla jobbar i par ansåg vi det intressant att få två olika personers syn på arbetet med IUP från samma klass.

På skola 2 valde vi automatiskt lärare i så 6, för att begränsa vårt arbete. Hade vi intervjuat lärare på de äldre stadierna i grundskolan så hade vi kanske inte talat med mentorer, utan enskilda ämneslärare, vilket i sig inte hade varit konstigt men vårt arbete är tidsbegränsat och vi har därför gjort vissa taktiska val. På skola 2 arbetade man inte med delat mentorskap i en klass utan de tre som vi intervjuade hade ansvaret för en sjätteklass var, en i varje uttalad profil som finns på skolan. Arbetslagets uppbyggnad skiljer sig från skola 1 där man har delat personalen årskursvis. På skola 2 är personalen indelad i de tre profilerna som är etablerade på skolan laget består då av lärare från varje årskurs.

Vi har samtalat med åtta lärare inklusive vår försökskandidat, alla ansvariga så 6. En av åtta har annan bakgrund än svensk, och tre av åtta lärare har mellanstadieläro-utbildningen i grunden. Vi har använt oss av en ostrukturerad intervju metod (Stukat 2006) där fokus låg i att skapa en dialog.

Tillvägagångssätt och genomförande av intervjuerna

För att försäkra oss om att intervjuerna skulle bli av så god kvalitet som möjligt arrangerade vi en försöksintervju. Vi arbetade så att båda två var närvarande under intervjun och vi var väl medvetna om att vi blev två mot en. Anledningen till att båda två var med var på grund av att informationen från samtalet inte skulle återberättas, då vi tror att viktig information kunde gå till spillo. Vi ansåg att eftersom vi är två personer med olika kunskaper och erfarenheter kunde vi tillföra olika synsätt i samtalet med läraren. Vi använde oss av inspelningsutrustning, dels för dokumentation och dels för att lyssna på inspelningen efteråt. Vi valde att närvara båda två eftersom det inte skulle bli lika spontant att ställa frågor via telefon, som vid pågående samtal. Vi har arbetat under tidsbegränsning vilket också har avgjort för att båda

skulle närvara, annars hade återberättande tagit onödig tid i anspråk. Vi har försökt att välja ett runt bord vid intervjun för att lärarna som blev intervjuade inte skulle känna sig förhörda. Där har vi som intervjuat medvetet satt oss så långt ifrån varandra för att avdramatisera samtalet. Varje intervju har inletts med några formella frågeställningar varpå vi har gått in på huvudämnet IUP. Efter de formella frågorna har vi bitt den intervjuade att berätta om IUP utifrån sina egna erfarenheter. Vi har haft ett frågeformulär som vi har haft som stöd under samtalet för att vi skulle få det vi ansåg viktiga frågeställningar besvarade av alla som blev intervjuade. Eftersom vi ville få intervjun till ett samtal blev frågorna inte ställda i samma följd för någon av dem som blev intervjuade. Frågeställningarna till lärarna kunde ibland skilja sig beroende på lärarens förmåga och vilja att berätta utifrån sina egna erfarenheter. Några av våra huvudfrågor besvarades ofta i lärarens inledningsberättelse vilket gjorde det onödigt att ställa om frågorna, däremot kunde vi ställa följdfrågor om vi tyckte att något var oklart eller om vi ville få mer information.

De intervjuade personernas förarbete

Inför intervjun har läraren själv fått välja en tid och plats på deras arbetsplats under arbetsdagen som passat dem. Vi har berättat att vi kommer intervju dem om IUP, däremot framgick det inte till alla att vi skulle spela in samtalet, men det verkar inte ha påverkat situationen märkbart, då vi pratat med personen efteråt. Vi har haft med oss en minidiskspelare samt en mikrofon med bordsstativ som har stått på bordet. Utrustningen har skapat en diskret inspelning som inte märkbart stört samtalet. Tiden för intervjun har varit mellan 30-50 minuter, när vi bokade intervjuerna var vi noga med att få en timme till vårt förfogande.

Resultat

Skola 1

Utmärkande för intervjuerna på skolan är att fyra av fem av de utfrågade lärarna är examinerade någon gång under de fem senare åren, och är mellan 29 och 37 gamla. En av lärarna är några år äldre (51) och har en äldre utbildning. De huvudsakliga åsikterna kring IUP som lärarna har gemensamt rör främst hur arbetet med IUP:n ska struktureras. För just struktur och en utpekad riktning, ledning av någon form, är av största vikt för att arbetet med IUP överhuvudtaget ska vara genomförbart. Att få utbildning i, och tid för att ventilera och diskutera med sina kollegor, både för att känna en trygghet i sättet att arbeta men även att få ett gemensamt uttryckssätt, ett gemensamt språk att använda i IUP:n. Detta för att konkreta mål inte skall försvinna i tafatta formuleringar och att mentorns tolkning av andra lärares uppsatta mål ska vara begripliga. Inte i så stor utsträckning för att kunna arbeta på samma sätt med exakt samma dokument. Här ses snarare en personlig utformning av materialet som önskvärt.

De ser även tidsramen som en viktig faktor för att kunna förverkliga tanken med IUP. Främst då för egen del. Tid behövs för den tidigare nämnda utbildningen. Tid tas i anspråk för att skriva planerna, än mer för att förmedla dessa till föräldrar genom hemskick och utvecklingssamtal. Och tid i form av lektionstid för att göra IUP:n till ett aktivt arbete för eleverna. Ett tydligt drag hos lärarna är att IUP:n ofta jämförs med portfolio och den historiska karaktär som den har. Alltså en slags sammanställning av vad eleven har åstadkommit så långt, och dess utveckling bakåt i tiden. Den framåtsträvande karaktär som IUP:n genom sina mål har åsyftas inte alls i samma utsträckning. Detta gör att lärarna ser IUP:n som ett åtgärdsprogram, bedömningsunderlag och i viss mån mätinstrument.

Lärarna ser IUP:n som något positivt förutsatt bland annat ovan nämnda kriterier uppfyllda. De ser elevens eget ansvarstagande som en svår problematik, samtidigt som den största vinningen. De flesta, om inte alla, tvingas ta mer ansvar. De som inte från början klarar av det får då träna på det i större utsträckning. Sociala aspekter, i mycket högre grad än rent ämnesmässiga, ses alltså tillhöra de områden som vinner på arbetet med IUP. Lärarna vill se eleven som den stora vinnaren. Då inte osagt att de vidhåller stora vinningar även för föräldrarna. Detta genom att utvecklingssamtalen förbereds mer noggrant och har ett mer informativt innehåll än tidigare. IUP:n bidrar till en struktur där elevens situation tydligt framkommer, vilket för de flesta föräldrar är av stort intresse. Även lärarna kan ha användning för IUP:n både i kontakten med föräldrar och vid bedömningsförfarandet. Ett underlag för att bättre få kännedom om elevens situation. Både föräldrarnas och lärarnas vinst avspeglas hos eleven. Däremot framgår ingen lika specifik vinst för eleven. Snarare framgår skillnader mellan de elever som kommer att klara detta arbetssätt och de som inte kommer att göra det.

Det är här de tydligaste åsiktsskillnaderna lärarna emellan märks tydligast. En del av dem anser att alla elever har att vinna på arbetet med IUP:n i och med de individuella målen som hamnar på rätt nivå för varje individ. Andra ser att det är de duktiga eleverna som snabbt anammar ramarna och förstår vad som krävs av dem, medan ytterligare andra ser de svagare eleverna som de som har mest att tjäna tack vare att de får en tydlig struktur på vad de behöver men även får se att de faktiskt gör framsteg. Dessa åsikter faller även tillbaka på hur aktivt IUP-dokumentet är på skolan. Vissa lärare anser sig grunda allt av elevernas skolarbete

i IUP:n medan andra ser det enbart som ett dokument som måste skrivas och som inte påverkar verksamheten märkbart.

På vilka stadier och inom vilka ämnen IUP:n är tillämpbar varierar också åsikterna lärarna emellan. Hälften av lärarna ser IUP-arbetet som naturligt ända från förskolan till gymnasiet och som ämnesövergripande medan andra hälften tycker sig finna begränsningar till främst grundskolan och kärnämnen. Detta då klasslärare har lättare att följa eleverna, och ett begränsat antal av dem, medan ämnesläraren har lite tid med flertalet elever.

De lärare som examinerats för fem år sedan känner stor osäkerhet och frustration i arbetet. Kraven från statsmakten är att alla elever ska ha en individuell utvecklingsplan och har man inte som mentor en väl fungerande sådan för varje elev blir arbetet en börda. Den lärare som hade den äldre utbildningen och fått chansen att vara både delaktig och drivande i arbetet med utformandet av IUP-arbetet på skolan har en annan syn på det jämfört med övriga intervjuade lärare på skolan. Läraren tycker att målpassen ger eleverna lagom med tid att jobba med målen. Detta då mål har en tendens att dissekera lärandet och inkräkta på den så viktiga nyfikenheten inbyggd i ovissheten om vad som kommer näst. Det okända är spännande. Läraren har även en tydligare bild av IUP:n och gör en tydlig gräns mellan den och t ex åtgärdsprogram och bedömningsunderlag. Läraren hävdar sig använda samma slags dokumentation som tidigare, för egen del. Däremot att tydligare få del av andra lärares syn på eleven.

Skola 2

Till skillnad från majoriteten lärarna på skola 1 tillhör lärarna på skola 2 en annan generation, både åldersmässigt och utbildningsmässigt. Både lärare 1 och lärare 2 har arbetat i dryga 30 år inom skolan och menar att de alltid har arbetat aktivt med elevens individuella utveckling. Den tredje läraren examinerades för fem år sedan. Fortfarande är det dock rent strukturella frågor som belyses starkast i intervjuerna. Även här ser lärarna IUP:n som något positivt förutsatt att främst tid och resurser ges till att arbeta med den. För att få struktur på arbetet med IUP:n har skolan schemalagt lärarna mellan de olika stadierna så att eleverna varje år får en lärare som de känner. Det kan t.ex. vara så att en lärare som undervisar i ämnet engelska i så 9 även har engelska i så 5 och sedan följer klassen till så 9. Den sociala delen, då främst den ansvarstagande, ses som en självklarhet och genomsyrar arbetssättet. Eleverna får mycket utrymme och träning i att se sin egen situation och ta beslut som de måste ta konsekvenserna av. Däremot understryks att det fortfarande är läraren som är ansvarig och sitter inne med kunskapen. Eleverna rör sig fritt inom lärarens ramar. Lärarna ser även de nationella proven som en viktig del i arbetet med IUP. Här framgår tydligt vilka mål eleverna behöver sätta upp för att utvecklas på bästa sätt. Alltså en form av diagnostisering för att konkretisera olika kunskapsmässiga behov.

Lärarna kan vidare delas i två tydliga grupper. Två av tre anser att arbetet med IUP fungerar idag och kommer att utvecklas till ett kraftfullt instrument, och en av tre ser IUP som ett måste ovanifrån utan meningsfull innebörd. De positivt inställda arbetar genomsyrande med IUP:n och saknar fasta lektionspass. Målen styr vad den enskilde eleven arbetar med. Målen är uppsatta av eleven själv och syftar till att motivera eleven i sin utveckling. Mål som hela tiden diskuteras, revideras, utvärderas och stegras såväl av läraren, eleven och föräldrarna. Mål som av läraren ses till att de uppfylls, så att ingen elev stagnerar och anser sig nöjd med nuvarande situation. IUP:n ses inte heller som ett nytt påfund utan något som lärarna i liknande form arbetat med länge, upp till tio år. Det som skiljer är utformningen av materialet.

Ett material som inte bara består av IUP:n, utan allt som oftast även av portfolio. Vid behov kan det som framkommer i IUP-dokumentet resultera i åtgärdsprogram och betygsunderlag. De sociala delarna anses i vidare mening än ansvar, vinna på arbetet med IUP. Lärarna pratar om EQ och elevernas förmåga att se olikheter och skillnader som något självklart, inte som svagheter hos den enskilde individen. De dokumenterar på samma sätt nu som för 20 år sedan, däremot är eleven mer delaktig i arbetet kring utvecklingssamtal och upprättandet av mål nu än vad de hade tidigare. Alla tre lärarna som vi pratade med arbetar aktivt med portfolio. Det finns även ett material speciellt för individuell utveckling idag vilket det inte gjorde för t.ex. 20 år sedan. Lärare 3 arbetar inte med ett aktivt IUP-dokument. Hon inledde intervjun med att fråga oss vad förkortningen ”IUP” står för. Under samtalet påpekade hon att det var viktigt att skolledningen tog tag i sin personal och hjälpte dem att sätta sig in i arbetet. Som det ser ut i dag ska läraren själv ta reda på vad statsmakten begär av de svenska lärarna i landet.

Likheter och skillnader

Sex av åtta lärare som vi intervjuade känner stor frustration i arbetet med IUP. I tre klasser finns det nästan inget IUP-dokument vilket av mentorerna känns som ett misslyckande. Detta gäller främst de lärare som är examinerade senare än fem år sedan. De som gått den gamla lärarutbildningen och läst till mellanstadielärare känner stor trygghet i införandet av IUP. De har inte ändrat sin dokumentation av eleverna nämnvärt vilket kan ses som både positivt och negativt. Positivt på det sättet att de alltid fört en dokumentation av elevernas kunskaper och förhoppningsvis hjälpt till där det fanns behov. Det som är negativt kan vara att de kanske inte utvecklat sitt arbetssätt. Men det behöver å andra sidan inte betyda att det är negativt utan kan snarare ses som en behållning av något som kanske fungerar. Skillnaden sedan januari 2006 är att eleverna nu bör vara delaktiga i lärarnas dokumentation. De saker som föräldrarna ofta frågar om är numera dokumenterat i IUP-dokumentet vilket några lärare påpekade som positivt.

De lärare som är mentorer eller klassföreståndare och har sin klass nästan 75 % av elevernas skolvecka känner större trygghet i arbetet med IUP. De har ofta arbetat med dokumentation och anser inte det vara något nytt inom verksamheten. Det finns också de lärare som har sin klass enstaka tillfällen i veckan vilka anser det svårt att arbeta med IUP. De finner att tiden är knapp och mötet med eleverna blir för kort för att kunna avgöra om de satt upp mål som främjar elevens utveckling.

Det som skiljer de olika skolorna åt är främst tanken med IUP. På skola 1 ser lärarna dokumentet som ett underlag för att se hur eleven har utvecklats mer än att använda materialet för framåtsyftande ändamål. På skola 2 ses IUP-dokumentet som ett framåtsyftande dokument. Här finns hela tiden mål att sträva efter att uppnå.

Analys

Vad innebär gynnas?

Det vi åsyftar i frågan vem som gynnas av arbetet med IUP är vem som tjänar mest på arbetssättet i avseende tid, kunskapsintag, samarbete med andra och personlig utveckling. För att få reda på detta krävs en jämförelse mellan alla inblandade aktörer elever, lärare, elevernas föräldrar samt skolledningen. Och som synes i vår första frågeställning är det lärarnas åsikter om hur det förefaller vara och inte säkert om hur det är som resultatet grundar sig i.

Statmaktens intentioner

Enligt Statsmakten kan fem tydliga syften med IUP-arbetet synliggöras.

- ge eleven ökad kunskap om och inflytande över det egna lärandet och den egna utvecklingen
- ge eleven ökad möjlighet att ta ansvar för och påverka sina studier
- konkret beskriva vilka insatser som bör vidtas för att eleven ska utvecklas i riktning mot målen
- stärka elevens och vårdnadshavarens delaktighet i den individuella planeringen
- skapa kontinuitet vid byten av lärare, grupp och skola (sid.13 Skolverket 2005)

Frågan är då om dessa syften verkligen får den innebörd i verksamheten som de är avsedda att få? I intervjuerna framgår tydligt att alla tillfrågade lärare ser en tydlig skillnad i vårdnadshavarens delaktighet. Efter införandet av IUP har en tydligare korrespondens och ett tydligare samarbete med hemmet möjliggjorts. Om än inte hos alla lärare men fortfarande hos majoriteten har stärkandet av elevens delaktighet åstadkommit. (punkt fyra)

Att det är en större variation i hur lärarna ser förändringar för eleverna beror i stor utsträckning på vilken möjlighet eleverna får, för att ta det ökade ansvar som IUP medför. Vissa av lärarna ger eleverna detta ansvar medan andra lärare gör det i betydligt mindre utsträckning. Även hur arbetet med IUP är upplagt på skolan avspeglas i elevernas möjlighet att ta ansvar för sin egen utveckling. Ett genomsyrande arbetssätt utan fasta ämnesspass eller enstaka målpass särskilt avsedda för arbete med individuella mål. Dock ser majoriteten av lärarna just ansvartagandet som den största vinningen för eleverna. (punkt två)

Om detta ökade ansvar hos eleverna sedan leder till metakognition, alltså förståelse för och inflytande över det egna lärandet, går åsikterna än mer isär. Samtliga lärare tror inte att eleverna medvetet reflekterar över sin situation. Tre lärare ser en stor självinsikt hos eleverna dock utan vetskap om IUP:n, men tror att eleverna klarar av att sätta upp mål utifrån sina egna förmågor och behov. En lärare ser stora begränsningar i förmågan hos eleverna att överhuvudtaget kunna göra detta. Inflytandet beror även det på i vilken utsträckning skolan och läraren arbetar med IUP utifrån mål uppsatta av eleverna själva eller av läraren. (punkt ett)

Hur man utformar och skriver IUP:n skiljer sig också, främst skolorna emellan. Vem det är som skriver målen och hur man arbetar för att uppfylla dem. Men även vad det ska stå i IUP:n. Många av de intervjuade lärarna ser IUP:n inte bara som just IUP utan i förlängningen även som åtgärdsprogram, betygsunderlag etc., vilket inte är syftet. Däremot understryker flertalet lärare vikten av att de mål som sätts upp är konkreta och möjliga att uppnå. (punkt tre)

Något som tydligt framgick i intervjuerna var lärarnas inställning kopplat till deras utbildning. De som hade en mellanstadietutbildning och arbetade som klasslärare betonade vikten av kontinuitet för att möjliggöra arbetet med IUP. Däremot såg de precis som resterande lärare svårigheterna i att få denna överbyggnad mellan lärare, stadier och främst skola att fungera tillfredsställande. (punkt fem)

Läroplanen (Lpo 94) om IUP

Enligt läroplanen ska eleven själv ges möjlighet att utveckla sitt eget lärande bl.a. genom att ta eget ansvar, vilket lärarna också betonar som en stor vinst med IUP. Eleverna får oftast sätta upp egna mål att sträva mot men enligt lärarna vet de inte alltid att det är IUP de arbetar med. Den medvetenhet som alltså eftersträvas ser inte alltid lärarna hos eleverna. Metakognitionen blir inte så synlig som läroplanen och Skolverket önskar. Däremot hävdar flertalet av de intervjuade lärarna att skillnaden nu, jämfört med innan införandet av de individuella utvecklingsplanerna, är att elevernas medvetenhet om sin situation har ökat.

Läroplanen har genom sitt utrymme för tolkning och utformande av planer, anpassade för varje enskild skola utstakat den väg som nu eleverna i och med IUP ska vandra. Precis som skolorna ska sätta upp egna mål för verksamheten samt utvärdera dessa, ska eleverna genom IUP:n åstadkomma samma sak på individnivå. Individuella utvecklingsplaner är en förlängning av de arbetsätt som eftersträvs med den öppna läroplanen.

De mål som ges i läroplanen anser några av de intervjuade lärarna främst på skola 1 inte är möjliga att uppnå genom arbetet med IUP. Anledningarna till detta kan vara många. Det kan bero på lärarna själva, deras egen insats när det gäller att ta till sig de nya intentionerna från statsmakten. Detta kan skapa en svaghet hos personalen då de är tvungna att införa ett IUP-dokument men själva inte känner trygghet i arbetssättet. Det kan också vara så att lärarna har läst in sig på ämnet och behärskar det fullt ut men att faktorer som organisation, material, personal, lokaler och kompetens inte sammanfaller för en positiv arbetsmiljö.

IUP kontra det sociokulturella perspektivet

En individuell utvecklingsplan som produkt av en kunskapssyn där gruppen och kulturen man befinner sig i anses ha den största påverkan. Är det förenligt?

Det sociokulturella perspektivet innebär att människors utveckling och lärdomar beror på vilken kultur och vilka individer de omges av. En slags kollektiv utveckling, där alla i gruppen införlivade lär och utvecklas på liknande sätt mot samma mål. Dock finns det inget som motsäger att även en individuell utveckling äger rum, snarare att en sådan måste existera. Länken mellan att ta del av kollektiv kunskap och att skapa en egen med hjälp av reflektion, är det som utvecklar både individen, och när det senare återförs, även gruppen. Detta är även vad som åsyftas med IUP:n och dess eftersträvarde metakognition. Att se, själv utforma och tillsammans med andra uppfylla sina mål är ett arbetsätt väl förankrat i det sociokulturella perspektivet.

En av de mest avgörande faktorerna till att den moderna människan kunnat göra sådana enorma kunskapsmässiga framsteg hävdar Säljö (2000) är kommunikationen, och då främst den skriftliga. Även regeringen understryker detta:

Läraren skall fortlöpande informera eleven och elevens vårdnadshavare om elevens skolgång/.../Vid utvecklingssamtal ska läraren i en framåtsyftande individuell utvecklingsplan skriftligt sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven skall nå målen och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen och kursplanen. (Regering, 2005)

Även detta återspeglas i IUP:n, där syftet är att i ett antal skriftliga mål synliggöra och diskutera (kommunicera) vad som lärs.

Dock hävdar Säljö (2000) att det inte någonsin kommer:

/... att skapas en slutgiltig teknisk lösning i form av undervisningsmetoder eller teknologier som på ett mirakulöst sätt automatiserar dessa processer. Hur människor lär kan aldrig reduceras till en fråga om enbart teknik och metod.../ (sid.12 Säljö 2000)

Friheten i arbetet med IUP avspeglas i friheten i läroplanerna. Decentraliserad styrning där varje kommun och skola ska sätta egna mål och finna vägar att uppnå dessa.

Formativ bedömning – en förutsättning för IUP

Formativ bedömning innebär en förändring i arbetssätt och tänkande kring lärande gentemot den summativa form som idag i stor utsträckning dominerar i den svenska skolan. Att arbeta med inte allt för högt uppsatta mål i en utvärderande miljö där eleverna görs medvetna om sin egen situation är avgörande. Ett arbetssätt som i grunden är själva förutsättningen för ett väl fungerande arbete med IUP. Ett arbetssätt som även kräver förändring i hur läraren arbetar.

Vill vi att alla elever ska kunna undersöka, analysera, resonera och tolka måste vår bedömning spegla detta. (sid. 112 Boistrup 2005)

Det går alltså inte enbart att eleverna jobbar på med sina IUP-dokument, utan ramverket och förutsättningarna satta av lärarna måste även vara anpassade för detta arbete. Detta är något som de intervjuade lärarna betonar. Dels rörande de medel lärarna får för att skapa de rätta förutsättningarna i form av tid och kompetens. Dels hur materialet utformas för att passa alla elever. Dels i vilken utsträckning IUP:n är tillämpbar på olika utbildningsnivåer och i olika ämnesområden och även hur man arbetar med de mål som finns i IUP:n. Antingen ett genomsyrande arbetssätt där målen styr all verksamhet eller genom till den ordinarie undervisningens kompletterande målpass som den enda tid då eleverna kopplar arbetet till målen. Alla intervjuade lärare ser det positiva med IUP om förutsättningarna att genomföra den finns. Majoriteten av lärarna hävdar att så är inte fallet idag. Däremot den vinst för främst svagpresterande elever som omnämns återfinns i liten utsträckning i lärarintervjuerna. Här hävdar lärarna istället att de som är så pass svaga behöver tydliga ramar i arbetet med IUP. Det krävs struktur och god tillgång till material för att den svaga eleven ska lyckas i arbetet med sin egen utveckling.

Varför tycker lärarna som de gör?

Det vi sett när vi samtalat med lärarna är att de personer som gått den gamla utbildningen och blivit examinerade mellan 1970-1975 och fått titeln mellanstadielärare, har en helt annan förståelse och kunskap till införandet av IUP. Det behöver inte bero på utbildningen i sig men kan bero på att de lärare som har mellanstadietutbildningen blivit utbildade i alla ämnen för att bli s.k. klassföreståndare och undervisa i en enda klass. De lärare som läst den nya utbildningen och examinerats senare än fem år sedan har en ämnesspecifik utbildning baserad

i två ämnesinriktningar till skillnad från mellanstadielärarna som fått en bredare bas. Den nya utbildningen ser också att arbetslaget är en del av den gamla klassföreståndarens roll. I dag är det fler lärare involverade i en och samma klass än vad det var för 20 år sedan då lärarna arbetade själva.

Mellanstadielärarna har arbetat i en och samma klass och fått möjlighet att följa eleverna under en tidsperiod av vanligast 3 år. Detta har skapat kontinuitet i dokumentation och kunskap om, och möjligheter för, att kunna organisera viss uppföljning och en strategi för att eleverna ska kunna uppnå kursplanernas mål. Detta menar Pramling (2006) inte är ett nytt fenomen specifikt för IUP, utan något som alltid existerat. Hon menar dock att dokumentationen är avgörande för att kunna följa utvecklingen av verksamheten. Detta poängterar även de intervjuade lärarna som en viktig del i arbetet.

De lärare som är examinerade de senaste fem åren lyckas nästan aldrig skapa den här kontinuiteten i sin dokumentation, eftersom de oftast inte har mer än två ämnen och ofta väldigt lite tid i sin mentorsklass. Det är svårt för läraren att se eleverna på samma sätt som mellanstadielärarna har "övat" (lärare 1, skola 2) in sig på under sin långa tid inom yrket.

Tiden, ett problem?

I samtalet med läraren ställde vi frågor kring tid och kringarbetet med IUP. De lärare som arbetade med IUP idag, och ansåg den som ett aktivt dokument i sin undervisning hade inte ändrat på sin egen dokumentation av eleverna efter införandet av den obligatoriska utvecklingsplanen, januari 2006. Som vi tidigare nämnt som negativt kan tiden vara en aspekt till att dokumentationen uppfattas arbetsam.

Tiden för lärarna på skola 1 är knapp, den räcker inte till. Arbetet med IUP anses av lärarna ta för mycket tid för att det överhuvudtaget ska främja vare sig lärare, elever eller föräldrar. Men något sätt menar lärarna går arbetet med IUP ändå fram till föräldrarna genom ett bra strukturerat utvecklingssamtal som utgår tydligt från IUP-dokumentet. Lärarna på skola 1 arbetar med IUP men de ser i dagsläget mer frustration än glädje. De känner stor frustration över att de individuella utvecklingsplanerna inte fungerar som de hade önskat. Om vi jämför de båda skolorna så ser de annorlunda på tiden kring IUP. På skola 2 ser lärarna tiden som en gemensam stund med eleverna. På den här skolan arbetar lärarna och eleverna med en genomgående individuell plan. Visst tar det mycket tid men lärarna ser det som kvalitetstid, då de får möjlighet att samtala med sina elever. Handlar detta om personligheter, synsätt eller ledningens engagemang och krav? Utbildningsdepartementet (2001:19) menar att för att skapa positiv utveckling av elevernas lärande krävs det att all personal får en gemensam grund för vad skolans uppdrag och gemensamma utgångspunkter är. Detta skapas genom samtal om erfarenheter visioner och synsätt. Men för att skapa detta krävs att ledningen ger personalen tid. På skola 2 arbetade de två mellanstadielärarna aktivt med de individuella utvecklingsplanerna medan den tredje läraren som vi samtalade med nästan inte förstod vad ordet IUP betydde.

Arbetslagets betydelse

Dagens skola bygger på att lärarna är ordnade i arbetslag, antingen grupperade efter ämne, årskurs, profil eller på annat sätt. Tanken bakom detta arbete syftar till att skapa en gemensam bas för lärarna att arbeta utifrån. En bas som de lärare vi intervjuade efterfrågade för att på bästa sätt kunna få arbetet med IUP att bli så fruktsamt som möjligt. För att åstadkomma

denna gemensamma bas krävs att lärarna har liknande syn på utveckling och lärande, alltså liknande värden. En gemensam värdegrund. Detta framgick tydligt i våra intervjuer då frågan om en på skolorna övergripande, men även hos lärarna gemensam vision existerade. Även i ”Elevens framgång – skolans ansvar” (Utbildningsdepartementet 2001) och ”Värdegrunden – finns den?” (Orlenius 2001) diskuteras och ifrågasätts behovet av en hos lärarna gemensam syn och förståelse för elevernas utveckling för att skapa ett så bra lärande som möjligt.

Även Ann Ahlberg (2001) betonar vikten av ett samspelt arbetslag. Den didaktiska medvetenheten och goda ämneskunskaper är starka och avgörande delar som skapar optimala möjligheterna för lärande och deltagande. Ahlbergs (2001) teori för hur man lyckas nå alla elever är att alla aktörer samspelar, främst lärarna i arbetslaget men också arbetslaget och specialpedagoger samt arbetslaget, skolans ledning och elevernas föräldrar. Ahlbergs (2001) teori grundar sig på att alla människor inte lär av samma metod, vi är olika och behöver ha möjligheten att gå olika vägar för att ibland nå samma mål. Läraryrket är ett komplext yrke och för att möta elevernas svårigheter behöver läraren i arbetslaget ha kännedom om vilka resurser som finns på skolan. Vem läraren kan samarbeta med samt vilket material som finns att tillgå och övriga förutsättningar för att så bra utveckling för eleverna som möjligt ska uppnås är också viktiga aspekter. Framförallt betonar Ahlberg (2001) att kännedomen om kompetensen i arbetslaget är av största vikt då vi lär oss på olika sätt beroende på olika förutsättningar och tidigare erfarenheter.

På skola 1 finns det inga visioner som lärarna kan redogöra för. Personalen har inte heller struktur eller kontinuitet i arbetet med IUP. Elevernas inflytande och delaktighet är i minoritet, det är till största del lärarna som sätter upp mål för eleverna. Även på skola 2 brister arbetet med IUP. Visst jobbar de två lärare med mellanstadie lärarutbildning med IUP men den tredje läraren som examinerades för fem år sedan frågade vad IUP stod för. Här hävdar Ahlberg (2001) att för att kunna skapa större delaktighet och tillmötesgå alla elevers behov behöver skolans ledningsgrupp ta ett stort ansvar. För att lyckas skapa delaktighet behöver lärarna få kommunicera och samskapa med sina kollegor, detta kallar Ahlberg (2001) för en del av den pedagogiska utmaningen, vilken också skildras utifrån det dagliga arbetet som lärare ställs inför. Andra delar kan vara att skapa ökat lärande och delaktighet för alla elever. På skola 1 eftersträvar man struktur och en utpekad riktning som hjälper personalen i arbetet med IUP, för att det överhuvudtaget ska vara genomförbart. Lärarna efterfrågade även utbildning och tid tillsammans med sina kollegor, för att kunna ventilerade positiva och negativa händelser i arbetet med IUP. Detta främst för att känna trygghet i arbetet men också för att skapa ett gemensamt uttryckssätt, ett gemensamt språk att använda i dokumentet. Detta belyser den av Utbildningsdepartementet utvalda expertgrupp som 2001 skrev rapporten Elevens framgång – skolans ansvar. För att lyckas med en positiv utveckling och tillgodose alla elevers behov krävs just det som lärarna på skola 1 efterfrågar. En ledning med en stark riktning och ett forum där personalen kan få ventilerade, diskutera och skapa en gemensam bild av hur skolans uppdrag ser ut.

Diskussion

Vem gynnas av en individuell utvecklingsplan?

Den svenska statsmakten har genomfört IUP som en obligatorisk del i skolan. Varje enskild elev ska ha en egen utvecklingsplan med framåtsyftande mål som de själva har satt upp i samspråk med läraren. Är det då rektorns ansvar att detta genomförs på skolan? Ja det kan man tycka eftersom rektorn på skolan är den person som är ytterst ansvarig för skolans verksamhet. Men vi kan vända på det och se till lärarens roll i verksamheten. När det kommer nya rapporter eller att nya lagar träder i kraft är det lärarens ansvar att själv ta till sig kunskapen om det nya, och senare omvärdera, tolka och utarbeta ett eget eller ett gemensamt arbetssätt. En tredje del i detta är kombinationen mellan rektorns ansvar och lärarens egen utveckling. Lärarna eller hela personalen har i uppgift att tillsammans ta reda på fakta och skapa kunskap i ämnet för att sedan diskutera och skapa i detta fall ett IUP-dokument. Men detta kräver att personalen ges möjlighet till gemenskap i form av tid, där lärarna kan dela med sig av erfarenheter och kunskap till varandra. Utbildningsdepartementet skriver följande:

För att en positiv utveckling av detta slag skall kunna äga rum krävs att skolans personal har en gemensam bild av skolans uppdrag och gemensamma utgångspunkter vad gäller förutsättningar för elevernas lärande. (sid.11, Utbildningsdepartementet 2001)

Regeringen gav ut en skrivelse november 2005 med råd och rekommendationer kring vad en individuell utvecklingsplan ska syfta till. Skolorna i Sverige kan genom den texten själva utveckla ett dokument som passar deras skola, elever och personal. På skola 1 finns det en arbetsgrupp som arbetat fram och reviderat skolans IUP-dokument. Däremot har möjligheten att sätta in övrig personal som inte har varit delaktiga i IUP-gruppen i arbetet inte varit stor. De nya lärare som blivit anställda på skolan under de senaste fyra åren har inte fått någon gemensam information när de började utan de har fått fråga sig fram. På skolan infördes det första IUP-dokumentet för ungefär 5 år sedan och då fick den s.k. IUP-gruppen tid att redovisa vad de hade kommit fram till. Eftersom det inte ges ytterligare tid anser vi att arbetet missgynnas eftersom övriga lärare inte får möjlighet att utveckla arbetssättet tillsammans i grupp, utan bara kan läsa sig till vad IUP-gruppen kommit fram till. Lärarna ska förespråka det sociokulturella perspektivet för elevernas utveckling och bör även arbeta utifrån detta perspektiv i sin egen personalgrupp.

Så som vi tolkat statsmaktens intentioner med en individuell utvecklingsplan, är att varje enskild elev ska få ökad delaktighet och kunskap om sitt eget lärande. Genom att varje elev får en högre metakognition skapas en miljö där alla elever själva tar ansvar för att de ska uppnå skolans mål.

Skolledningen en avgörande länk i en fungerande verksamhet?

Att införa de individuella utvecklingsplanerna som en obligatorisk del i den svenska skolan kan ses som en drastisk åtgärd för att få ordning på antalet elever med ej uppnådda mål i kärnämnen. Med drastisk åtgärd i det här sammanhanget menar vi omställningen för främst de lärare som examinerats under de senaste fem åren. Är läraren inte van att dokumentera elevernas kunskaper kan arbetet bli en tidspressad börda, precis som vi fått fram i våra intervjuer. Frågan är hur de gör för att utveckla sina elever om de aldrig tidigare har dokumenterat? Nu vet vi att alla de som vi har intervjuat, använder sig av någon sorts dokumentation. Vi ställer oss då frågan varför de inte kan föra över den dokumentation de nu

utför till IUP-dokumentet? De som är mellanstadielärare i grunden har alltid arbetat med dokumentation, och gör precis så, att de för över sin personliga dokumentation till IUP-dokumentet och finner ingen större svårighet eller förändring sedan införandet. Förändringen hamnar istället i utvecklingen av utvecklingssamtalet, där läraren nu delar sin dokumentation, numera i skriftlig form, med både eleven och elevens föräldrar. Vad är det som skapar svårigheter hos de relativt nyexaminerade lärarna? Är det bristen på tid med kollegorna som är felet? Vet de nyexaminerade lärarna hur mellanstadielärarna arbetar med IUP? Är det så att vi (Fredrik och Lisa) vet mer om hur mellanstadielärarna arbetar men att de nyexaminerade kollegorna inte alls har en aning. Här krävs det en kraftansträngning från ledningens sida att faktiskt se till att personalen på skolan tvingas prata med varandra för att skapa ett utbyte om arbetssätt, erfarenheter, planering och goda råd om hur arbetsplatsen kan utvecklas på personal-, elev- och ledningsnivå.

Egentligen behöver ledningen bara avsätta studiedagar för att personalen ska få tid att samtala med varandra utan att något annat ska uppta deras tid. Skolledningen behöver inte göra något förarbete om man som på skola 1 har en grupp som arbetat fram en utopi om IUP på skolan. Skolan skulle också kunna ta ner dokumentet på arbetslagsnivå, där varje arbetslag arbetar utifrån samma dokument men på ett arbetssätt som gynnar arbetslaget och dess elevers behov.

Vikten av ett fungerande arbetslag

Om en lärare eller ett helt arbetslag känner stor frustration i arbetet med IUP kan vi tycka att detta främst är en fråga för ledningsgruppen. Kanske inte på det viset att ledningen ska läsa innantill för arbetslaget och leda fram personalen i arbetet, men däremot skulle en rektor eller en skolledning kunna gå in som handledare eller mentor i arbetslaget och kanske avsätta tid för laget att arbeta ihop sig kring de frågor som uppstår. Just eftersom det är ett regeringsuppdrag krävs det att läraren i skolan tar del av rådande rekommendationer. Detta anser vi dock inte kunna utvecklas enbart av läraren själv utan behöver arbetas med i grupp. Skolverket menar att detta är något som i framtidsytande anda ska främja arbetet av utveckling hos eleven, och det är ju för eleverna som vi lärare ska finnas. Det kan vara lärarens skyldighet att själv uppdatera sig när det gäller ny information från statsmakten, men samtidigt är dagens skola uppbyggd i arbetslag och det krävs att dessa samspelar för att kunna fungera. Får arbetslagen ingen möjlighet att utvecklas tillsammans kan det knappast finnas några intentioner från ledningens sida om att lärarlagen ska fungera. Vi lär oss individuellt om varandra i grupp. Det sociokulturella perspektivet måste ju även avspeglats i vuxenvärlden och inte bara något vi försöker tillämpa på våra elever. Visst, ibland tvingas vi arbeta med människor med andra tankar och erfarenhetsvärldar än vad vi själva har. Målet är att få chansen att se olikheterna som en möjlighet till något positivt och inte som ett problem. På samma sätt som vi lärare ska ges möjligheten att lära eleverna, krävs det att lärarna i lärolaget får samma möjlighet att lära känna varandra och vilka erfarenheter och kompetenser som finns i laget. Det är viktigt att känna trygghet i sitt arbetslag för att kunna gå ut till eleverna med t.ex. IUP-dokument. Är informationen ostrukturerad från ledningen eller arbetslaget blir den knappast tydligare inför eleverna.

Några av lärarna som vi intervjuade känner stor frustration i arbetet med IUP. I några klasser är IUP-dokumentet inte aktivt vilket av några lärare känns som ett misslyckande. Detta gäller främst de lärare som är examinerade senare än fem år sedan. De som gått den gamla lärarutbildningen och läst till mellanstadielärare känner stor trygghet i införandet av IUP. De har inte ändrat sin dokumentation av eleverna nämnvärt vilket kan ses som både positivt och negativt. Positivt på det sättet att de alltid har dokumenterat elevernas kunskaper och

förhoppningsvis hjälpt till där det funnits behov. Det som är negativt kan vara att de kanske inte utvecklat sitt arbetssätt. Men det behöver å andra sidan inte betyda att det är negativt utan kan snarare ses som en behållning av något som kanske fungerar. Skillnaden sedan januari 2006 är att eleverna nu är delaktiga i lärarnas dokumentation. Det som föräldrarna ofta frågar om står numera i IUP-dokumentet vilket några lärare påpekade som positivt.

När vi varit ute och pratat med lärare om IUP känns det som att själva dokumentet bidrar till att utvecklingssamtalet blir mer strukturerat än tidigare. Läraren och eleven kan tillsammans gå igenom och berätta för föräldern om hur utvecklingen ser ut i de olika ämnena som finns på schemat. För de lärare som arbetar med portfolio i samarbete med IUP kan även visa upp konkreta bevis på utveckling.

Litteratur om IUP

Stor del av den litteratur som tar upp ämnet individuell utvecklingsplan beskriver hur man ska arbeta med den individuella utvecklingsplanen, inte alls hur den har tillämpats utan snarare hur eleven kommer att uppleva arbetet med IUP. Till saken hör att det finns få litterära texter som beskriver utvärdering av arbetet med IUP. Eftersom fenomenet IUP är relativt nytt från statsmaktens perspektiv kan det vara svårt att ha gjort några utvärderingar. Men samtidigt arbetar Montessoripedagogiken på det här sättet med individuella utvecklingsplaner för eleverna, och har gjort det sedan starten på tidigt 1900-tal. Så visst har man kunnat utvärdera arbetssättet. Nu skiljer sig dock arbetssätten mellan svensk skola och Montessoripedagogik vilket kan vara en av orsakerna till att det finns lite litteratur i ämnet.

Situationer som ger elever möjlighet att gestalta och kommunicera det de lärt måste skapas av läraren. Listan kan göras lång. Att skapa god undervisning tar tid och kräver yrkesskicklighet. Men tiden är en ändlig resurs och just här ser jag den stora faran med de individuella utvecklingsplanerna. Det blir helt enkelt byråkratiska cancersvulster som äter av den tid som lärare behöver för att skapa växt och lärande. Tid som nu måste läggas på att bokföra enskilda elever. (Rigmor Lindelöf, Lärarnas tidning 2005)

Metakognition, en form av självkänedom?

Ett viktigt syfte med IUP är att hos eleverna åstadkomma metakognition. Men är elevernas insikt i det egna lärandet det huvudsakliga målet med IUP? Ett slags egensyfte där eleverna ska förstå vad IUP är till för snarare än att tillskansa sig kunskaper som tidigare varit i fokus i den svenska grundskolan. Eller bidrar IUP:n till att genom metakognition uppnå djupare rotade kunskaper än tidigare just genom att eleverna tar kontrollen över sin egen utveckling? Vi anser att en förståelse för sitt eget lärande är av positiv karaktär. Ett försök att åstadkomma metakognition kan dock ibland kännas som betungande. Och för stort fokus på att uppnå metakognition kan ibland även ta udden av de övriga utvecklande syften som arbetet med IUP innefattar.

Några lärare ansåg det viktigt att påpeka för eleverna vad som är bra att lära sig, vad de kommer att ha nytta av i framtiden. De anser det också viktigt att eleverna har god kännedom om vilka kunskaper och goda respektive mindre bra egenskaper de har. Detta för att få insikt i att alla människor är olika vilket också speglar samhällets struktur.

Att ha bra kännedom om sina kunskaper är inte samma sak som att ha god metakognition.

IUP – kontrollinstrument?

Som alla skolans uppdrag är även IUP ett politiskt direktiv för hur lärarna ska arbeta. Dokumentationen är en uttalad viktig del som också utgör den fysiska delen av arbetet. IUP-dokumentet är en offentlig handling samtidigt som ett intresse från politikerna finns. Det kan då diskuteras utifrån vilken aspekt IUP:n blivit obligatorisk i den svenska skolan. Är detta för att kunna jämföra olika skolor mellan varandra, elever emellan eller mellan klasser? Samtidigt ska det inte framgå vilket betyg eleven får, däremot i vissa fall sociala omdömen. En annan del som gör det svårt att göra en jämförelse utifrån olika skolors IUP-dokument, är att dokumenten oftast ser olika ut.

Samhället i skolan eller skolan i samhället

En liknande frågeställning finner man i ”Hönan eller ägget”, alltså vad är det som beror på det andra? Är det skolan som genom sitt arbete med IUP skapar ett samhälle där behoven följer de kunskaper som eleverna har, eller är det så att samhället utvecklats åt ett håll där kraven på framtida medborgare endast kan tillgodoses genom en skola genomsyrd av IUP-arbetet? Dagens samhälle betonar i större utsträckning än tidigare en individualisering och en förberedelse för det oförutsebara. Just detta har gjort att statsmakten ansett att IUP måste till, oavsett om det är samhället eller skolan som stakat ut riktningen.

Att som lärare inte ta till sig statsmaktens intentioner om en obligatorisk individuell plan för varje enskild elev kan ses som ett regelbrott. Vi som började skolan i slutet av 1980-talet har inte haft någon individuell plan som vi arbetat utifrån. Vi har klarat skolan ändå. Det kan bero på att vår klassföreståndare har dokumenterat allt vi gjort och sett svagheter och styrkor som denne sedan har åtgärdat eller uppmuntrat utan vår vetskap. Vi kan också ställa oss frågan om arbetet med IUP hade fungerat i 1980 och 1990-talens skola? Precis som de tre av lärarna som vi intervjuade hade våra klassföreståndare på mellanstadiet just mellanstadieläro-utbildning. Det vi utifrån intervjuerna kunnat konstatera är att förståelsen om IUP är störst hos de lärare som har mellanstadieläro-utbildning. Deras syn och kunskap gör det möjligt att arbeta med IUP idag. Så det kanske hade fungerat för 10-15 år sedan också?

Vi har samtalat med lärare som undervisat i så 6. Några av lärarna har gemensamt med eleven tagit hjälp av resultaten från de nationella proven (som ägde rum under vårterminen i så 5) för att sätta upp mål inför så 6. Detta är inte helt uppseendeväckande då prov-dokumentet visar klart vad eleven behärskar. Den nya regeringen (2006) kom med ett förslag om att det skulle införas nationella prov redan från så 3. Regeringens motivering är att de snabbare kan sätta in specialhjälp vid behov eftersom ”man” (Svanberg 2006) då får en starkare koll på var eleverna befinner sig kunskapsmässigt. Vår första tanke när vi läste den här artikeln var att statsmakten åter vill ha kontroll på antingen lärarnas arbete eller i jämförande syfte skolor emellan där visserligen lärarnas arbete kan kartläggas. Men så här i efterhand kan vi också se det som något positivt då vi fått insikt i hur lärarna i så 6 använder de nationella proven från så 5 för att klargöra för eleverna vad de behöver utveckla. Att regeringen skulle vilja göra en kartläggning av skolorna i ett jämförande syfte kan också vara positivt om skolorna får möjlighet att lära av varandra.

Varför tycker vi som vi gör?

Då vi med vår bakgrund som produkter av den under 1980- och 1990-talet rådande svenska skolan samt färgade av den nya Lärautbildningen, har vi många intryck och stor erfarenhet av skolverksamhet. Vi har under vår skolgång upplevt en introduktion av de nya målbaserade läroplanerna och en decentralisering av skolan där lärarnas roll drastiskt förändrats samt tagit del av ny forskning genom en totalt reviderad lärautbildning med elevens roll i centrum. Detta bidrar till att vi ser IUP som ett naturligt steg i skolutvecklingen. Lisa har mött fenomenet IUP tidigare i sin utbildning, då hennes lokala lärautbildare varit insatt i utvecklingen av de individuella utvecklingsplanerna. Lisa har även upplevt vardagens arbete med IUP. Det här examensarbetet med IUP är Fredriks första möte med fenomenet, vilket har skapat en bredd under intervjuerna samt under rapportskrivningen eftersom vi har haft olika insynsvinklar. Under arbetet med den här rapporten har Fredrik haft en skeptiskt inställning till IUP då han inte har haft lika lång tid att ta till sig arbetssättet och inte heller upplevt arbetssättet.

Vi tycker utifrån våra intervjuer att arbetet med de individuella utvecklingsplanerna är positivt. Dock behöver personalen få tid tillsammans för att arbetet med IUP ska bli av så god kvalitet som möjligt. För att göra arbetet med IUP lättsamt och integrerat i övrig verksamhet är det viktigt att eleverna känner positiv utveckling där de själva förstår vad som ska tillämpas för att uppnå sina egna uppsatta mål. Blir fokuseringen att uppnå mål för stor är risken att glädjen och nyfikenheten tar stryk och arbetet kan misslyckas. För att lärarna ska kunna genomföra ett väl strukturerat arbetssätt krävs ett gediget förarbete där lärarna har tagit till sig uppdraget samt tolkat och utarbetat dokumentet till sitt eget.

Varför inte införa detta som en naturlig del i den rådande lärautbildningen?

Vem anser vi gynnas av IUP?

Mycket av den litteraturen vi läst är positiv till arbetet med IUP, och denna ståndpunkt delar vi delvis. För att lyckas krävs dock engagemang från alla parter för att lyckas. Vi tror att alla aktörer som blir berörda av IUP-dokumentet gynnas, men i olika stor utsträckning. Skolverkets allmänna råd anser att IUP-dokumentet ska bidra till att främja utvecklingen av eleven, men för att detta ska lyckas anser vi att det krävs en bra struktur genom hela skolan. En tydlig vision från skolans ledning samt en personalgrupp där ett forum där diskussion kring erfarenheter och kompetens är självklar. Det krävs att all personal är insatt i arbetet och känner att det finns möjlighet till utveckling även på personalnivå. Vi lär i sociokulturellt perspektiv och det måste även genomsyra personalgruppen. När väl läraren får struktur på sin dokumentation samt elevens engagemang och nyfikenhet kan läraren lättare utnyttja sin kompetens och fördela sina resurser i elevgruppen.

Den sociala delen i IUP-dokumentet tror vi om tid ges är den del där eleven gynnas mest. Genom att de behöver titta på sig själva utifrån och medvetandegöra för sig själva vad de ska lära sig. Det är mycket enklare att veta hur man ska lära sig om man vet vad det är man ska lära sig. I förlängningen kanske också varför man ska lära sig något på ett visst sätt.

Föräldrarna är också en av de vinnande grupperna då de får ett utvecklingssamtal i som tidigare verbal form men nu också i skrift, vilket gör att mötet med sitt barns lärare går att läsa närhelst föräldern önskar. I vissa fall har även föräldern en uppgift för att hjälpa barnet att nå sina uppsatta mål, vilket skapar en delaktighet hos föräldern i sitt barns utveckling.

Skolledningens vinning grundar sig främst i att lärarna får större kunskap om hur de ska fördela sina resurser i elevgruppen. Genom att ett effektivt arbete med IUP-dokumentet genomförs bör detta resultera i att fler elever uppnår målen. IUP-dokumentet bidrar till att läraren, föräldern och eleven får större insikt i elevens lärande. Kunskapen och en tidig inblick i om eleven är i behov av särskilt stöd eller ej skapar en struktur och kontinuitet i planeringen på skolan. Genom att föräldern är en del av IUP-dokumentet kan behovet av specialpedagogisk kompetens minska och då även de ekonomiska utgifterna för skolan. Inte sagt att föräldrarna på något sätt kan ersätta en utbildad specialpedagog, men i vissa fall kan förälderns uppgift i IUP-dokumentet handla om att hjälpa sitt barn med läxorna. Hjälps eleven och föräldern åt med läxorna i hemmet blir det kanske lättare för eleven att uppnå skolans mål, vilket i sin tur minskar antalet, oftast dyra, resurstimmar för skolan.

Självkritik

Under intervjuerna har vi varit med båda två. Vi tycker själva inte att det varit något problem. Däremot har vi ofta ställt två frågor samtidigt, vilket skapat svårigheter för den som blivit intervjuad. En av oss hade ett frågeformulär medan den andra har ställt spontana frågor utan checklista, vilket vi tror har påverkat intervjuerna positivt just genom att det ur den intervjuades perspektiv skapat en samtalsatmosfär och inte ett förhör. Vi gjorde även felet att ibland stänga av inspelningsutrustningen innan vi skiljts åt från den vi samtalade med. Det samtalet som då ägde rum kan vi ångra att vi inte fick dokumenterat. Men å andra sidan vet vi inte om samtalet hade ägt rum om inspelningsutrustningen varit igång heller, eftersom det ofta var själva momentet att stänga av som gjorde att den vi samtalade med började prata ännu mer.

På grund av kursens placering, som har varit senare delen av höstterminen, var vi tvungna att genomföra intervjuerna innan litteraturstudierna var påbörjade. Vi anser därmed att vår kunskap om bakomliggande kunskapsutveckling samt arbetssätt som krävdes för ett väl fungerande arbete med IUP inte var tillräckliga.

Reliabilitet

Våra resultat anser vi gällande. Detta styrker vi med att andra rapporter har fått liknande resultat. I jämförelse med andra rapporter har de lärare som vi intervjuat tyckt liknande vilket vi fick svar på genom våra samtal med verksamma lärare oavsett vilken utav våra två undersökningsskolor de jobbade på. Däremot har vi inte upplevt praktiskt hur lärarna utövar arbetet med IUP, utan enbart hört de berätta utifrån sig själva om sina kunskaper uppfattningar och erfarenheter.

Validitet

Om vi hade gjort en liknande studie igen är vi osäkra på om vi hade fått liknande resultat. Hade vi gjort studien på samma skolor och intervjuat andra lärare hade vi kanske fått liknande resultat på frågorna kring ledningsgruppen, men varje IUP-arbete kan se olika ut mellan klasser och lärare trots att de är verksamma på samma skola. Detta hade förmodligen resulterat i en annan riktning på svaren.

Vi har undersökt arbetet med IUP på två skolor i en och samma kommun, genom att läsa rapporter om IUP från andra delar i Sverige visar detta ändå likheter med vårt resultat.

Vidare forskning

Då vi i vår studie enbart fokuserat på lärarna och deras bild av hur IUP fungerar, öppnas stora möjligheter för vidare studier inom området. Eftersträvansvärt hade varit att komplettera med åsikter även från andra inblandade grupper. Vi genomförde under arbetets gång även intervjuer med båda rektorerna på skola 1. Vi fann dock att dessa inte lämpade sig för vårt syfte. En mer utförlig studie av just skolledningens, föräldrarnas och främst elevernas attityder lämnar vi till vidare forskning.

Referenser

- Ahlberg, Ann, Lärande och delaktighet, Studentlitteratur Lund 2001
- Bergström, A, Bohm, C, Individuell utvecklingsplan – ett verktyg för lärande? Luleå tekniska universitet mars 2006
- Björklund Boistrup, Lisa, Att fånga lärandet i flykten. Ingår i L.Lindström & V. Lindberg. (red.) Pedagogisk bedömning. (s. 111-129) Stockholm (2005) ISBN 91 – 7656 - 594 - 7
- Black, Paul och Wiliam, Dylan, Inside the Black Box Raising standards through classroom assessment, Phi Delta Kappan Vol 80, London 1998
- Börjesson, Irene, Att dokumentera elevers lärande, lärares syn på vad, hur och varför? Växjö universitet, lärarutbildningen 2006
- Damgaard, Irena, Norrelykke, Helle, Det personliga samtalet en introduktion, Köpenhamn 2000 översättning Henry Grubbström Ahrens Liber Stockholm 2000
- Hansson, Mikael, Ludvigsson, Lukas IUP – konsekvenser för lärare i praktiken, Göteborgs universitet, lärarprogrammet 2006
- Holst, Elisabet, IUP i grundskolan – ett lärarperspektiv Malmö högskola Lärarutbildningen 2005
- Kvale, Steinar, Den kvalitativa forskningsintervjun, Studentlitteratur Lund 1997
- Lindelöf, Rigmor, Utvecklingsplaner - en cancersvulst, Lärarnas tidning nr 13 2005
- Orlenius, Kennert, Värdegrunden – finns den? Runa förlag Stockholm 2001
- Pramling, Samuelsson Ingrid, Förskoletidningen för kompetensutveckling. sid. 20-27 IUP – nygammalt påfund? 2006/3
- Skolverket, Allmänna råd och rekommendationer Den individuella utvecklingsplanen, 2005
- Skolverket, Läroplanen (LPO 94) Lärarnas riksförbund, Lärarboken 2006-2007
- Stukat, Staffan Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap, Studentlitteratur Lund 2005
- Svanberg, Linda Lärarna ger grönt ljus för nationella prov från trean. Göteborgsposten 30 nov. 2006
- Säljö, Roger, Lärande i praktiken ett sociokulturellt perspektiv, Bokförlaget Prisma, Stockholm 2000
- Utbildningsdepartementet, Elevens framgång – skolans ansvar. Ds 2001:19
- Utbildningsdepartementet, Förordning (SFS 2005: 179) om ändring i grundskoleförordningen (1994: 1194)
- Utbildningsdepartementet, Samverkande styrning. Om läroplanerna som styrdokument. Fritzes 2001

Bilagor

Intervjumaterial

Våra huvudfrågor är: Vad är positivt/negativt med att arbeta utifrån IUP? Vem gynnas av arbetet? Eleverna eller lärarna eller båda parterna... föräldrarna eller organisationen?

Formalia (Frågor för att skapa en avslappnad atmosfär)

Ålder

Trivs du på din arbetsplats?

Hur länge har du arbetat som lärare?

Tidigare yrken?

När är du lärarutbildad?

Har du arbetat på andra stadier än det du arbetar på nu?
I så fall vilka?

Aktiv i fackförbund eller lokalt utvecklingsarbete?

Hur länge har du arbetat i den klassen du är mentor för idag?

...

Arbetar du med portfolio?

Finns det någon "sorts" elever som gynnas av att arbeta med IUP? T.ex. elever med god studievana eller elever i behov av särskilt stöd. Mest/minst?

Vad anser du om individanpassad undervisning i integrerad grupp kontra särskild nivågruppering?

Vad har skolan för visioner?

Har du speciell arbetstid för IUP eller är det ett genomsyrande arbetssätt?

Om speciell arbetstid ges, får eleverna mer tid nu än tidigare? Hur påverkar det dig som lärare?

Åsikter kring elevinflytande och elevens ökande ansvar. Klarar eleverna arbetssättet?

Är IUP tillämpligt på alla stadier?

Hur fungerar IUP:n? Som analysmaterial av elevens situation, åtgärdsprogram eller utvärderingsunderlag?

Vem bör ha tillgång till IUP-dokumenten?

Påminnelse till oss: Faktafrågor; syfte att kolla om läraren ifråga har koll på vad IUP innebär....